

WARSAWA 1929—1945

”Vi Mänskor” återger här Hjärdis Levins översättning av den engelska texten till en artikel som tidningen *Stolica* publicerade i samband med 25-årsminnet av Warszawas befrielse den 17 januari 1945

Warszawas förstöring

Warszawa, en av de största städerna i centraleuropa hade före andra världskriget en befolkning på 1.300.000 och mer än 25.500 byggnader med ett kubikinnehåll på över 100 miljoner kubikmeter. Under andra världskriget raserade tyskarna denna stora metropol så gott som till grunden.

Förstöringen av Polens huvudstad genomfördes i olika etapper. I september 1939, under den tyska belägringen förstördes 10 procent genom stridsoperationer, men också genom helt omotiverade terrorattacker. Vid detta tillfälle förstördes eller skadades nästan alla arkitekturskatter, kulturmonument och historiska byggnader inklusive det kungliga slottet.

Under ockupationen förhindrade tyskarna effektivt stadens rekonstruktion. En officiell kommuniké utfärdad av Rudolf Hess den 20 november 1939 deklarerade att ”Führern har godkänt riksinminister Franks beslut att inte återuppbygga Warszawa”. Ockupationsmakten började sedan den systematiska och långvariga plundringen av huvudstaden och nedbrytningen av dess materiella bestånd. De tog sig för att spränga alla monument och demolera byggnader av historiskt värde, även ruinerna av slottet som redan var skadat genom bombning.

Nästa steg togs 1943. Efter att upproret i ghettot slagits ner förstördes detta bit för bit, gata efter gata och hus efter hus ända tills endast ett öde landskap av stenskärvor fanns kvar, snart övervuxet med ogräs. Under denna etapp gick omkring 15 procent av byggnaderna åt.

Ytterligare ett steg togs under Warszawaupproret. När tyskarna hade lagt beslag på ett område, satte de systematiskt eld på dess hus eller sprängde dem. Under den etappen blev förlusterna särskilt kännbara, omkring 25 procent av förkrigsbyggnaderna. Vid tiden för Warszawaupprorets hävande existerade inte mer än 50 procent av huvudstaden.

Det sista stadiet inleddes efter att upproret slagits ner och den överlevande befolkningen drivits ut. Tyska trupper sprängde de återstående byggnaderna en efter en och även ruinerna efter historiska byggnader, så att inte ett spår av dem skulle finnas kvar.

Mellan 3 oktober 1944 och 17 januari 1945 förstördes mer än 30 procent. Det var inte förrän vid Warszawas befrielse den 17 januari som dessa tyskarnas kriminella aktioner stoppades.

Allt som allt förstördes mer än 80 procent av Warszawas bostäder. Förlusten av byggnader med historiskt intresse eller arkitektoniskt värde, kyrkor och andra vördade platser samt industriella byggnader har beräknats till 90 procent.

Förlusterna enbart i byggnader beräknas till mer än en miljard dollars efter förkrigskursen. Till detta kommer enorma förluster i allmänna inrättningar, industriinstallationer, teknisk utrustning och ovärderliga konstverk samt slutligen mer än en miljon innevänares privata ägodelar. Med undantag för Prag, en del av Warszawa som befriades redan september 1944, var det endast ett smalt bälte i stadens utkant, med till övervägande delen sämre byggnader, som undgick förstöring. Hela den centrala delen lämnades i ruiner. En del områden var raserade helt till grunden. Vad som hade varit hjärtat av över en miljon människors huvudstad hade förvandlats till en jättehög av stenskärvor mätande 20 miljoner kubikmeter.

Wolamassakern

Om Warszawa gick ett tragiskt öde till mötes, så led Wola, en av dess västra förstäder ett martyrskap om möjligt ännu plägsammare.

I början av Warszawaupproret gick de tyska styrkorna under kommando av general Heinz Reinefarth till attack i avsikt att storma Warszawa. Från 5 till 7 augusti 1944, efter att Wola kapitulerat, massakrerades befolkningen systematiskt.

Tyskarna drog från den ena stadsdelen till den andra, från det ena bostadskvarteret till det andra, in i varje hus och dödade alla de upptäckte. När denna första terrorvåg hade passerat fördes alla överlevande under eskort till något man kallade samlingspunkter. Det visade sig att dessa samlingspunkter inte var något annat än massavrättningsplatser. Människorna föstes ihop i flockar och sköts ihjäl av de väntande mördarskvadronerna.

På några platser som t. ex. i Pfeiferfabriken eller på de tomma torgen vid Górczewskagatan eller i Sowinskiparken kunde offren, mest kvinnor, äldre män och barn räknas i tusental. I Wolaområdet fanns dussinvis av sådana avrättningsplatser. Ett av de bästa exemplen på mördandets omfattning är, att general Reinefarth redan första dagens eftermiddag klagade till sin överordnade general Vormann att ammunitionen tagit slut. Inom rymden av dessa tre dagar dödade tyskarna 50—58.000 av civilbefolkningen i Wola. Offrens kroppar brändes och askan spreds ut. Ändå uppgick människoaskan som fördes bort från avrättningsplatserna efter kriget till åtskilliga ton.

Mannen som ledde denna hemska massaker, general Reinefarth, lever numera i välstånd i Västtyskland. Utredningen mot honom stoppades av Västtysklands högsta domstol.

Den söndersprängda Sigismundkolonnen med den gamla stadens ruiner i bakgrunden. Foto: P. A. Interpress.

Den återuppförda Sigismundkolonnen med den återuppsbyggda gamla staden i bakgrunden. Foto: P. A. Interpress.

Mordet på Warszawas befolkning

De människoförluster som Warszawa led under andra världskriget är utan motstycke i historien. Före kriget hade staden en befolkning på nästan 1.300.000 innevånare. Av dessa mördades mellan 800.000 och 850.000 under perioden 1939 till 1945. Enbart Warszawa förlorade mera folk än Storbritannien, Belgien, Holland och Luxemburg tillsammans. Dessa fyra länders förluster under andra världskriget beräknas till 630.000. Det är värt att uppmärksamma att Förenta Staternas förluster i krig från 1775 till 1945 beräknas till 600.000, alltså tre fjärdedelar av Warszawas förluster under andra världskriget.

Massakern på Warszawas befolkning pågick oavbrutet under hela kriget. Det första stadiet i förintelseprocessen inleddes i september 1939 när tyskarna genom terrorbombning och artillerield gjorde slut på stora massor av civilbefolkningen. Efter kapitulationen och under hela den tyska ockupationen intensifierade fienden utplåningen av det polska folket och fann ständigt nya sätt att gå tillväga. Arrestering av civila utökades till vidare och vidare områden. Till att börja med utvaldes de som skulle arresteras. Särskilt grymma var tyskarna i sitt beteende mot intellektuella. Men vartefter tiden led förvandlades arresteringarna till rena människojakten. Tyskarna brukade inringa hela gator. Sedan infångades alla som befann sig på gatorna i nätet och sändes till fängelse eller koncentrationsläger. Vid andra tillfällen anlände tyskarna till ett område under natten och placerade en ring av soldater runt ett helt kvarter i staden. Sedan gick de från hus till hus, drog ut människorna och förde bort dem. Det mest illaberyktade fängelset var Pawiáfängelset. Många blev mördade under fängelsevistelsen. De som sän-

des till koncentrationsläger fick en liten frist även om chansen att komma levande därifrån var lika med noll. Resten dödades vid de masssekutioner som regelbundet förekom från hösten 1939, både inom stadens gränser och i de närbelägna skogarna.

En av de otäckaste formerna av terror som tyskarna använde började förekomma i oktober 1943, nämligen massavrättningar på gatorna. Fotgängare fångades in slumpmässigt och sköts inför ögonen på de förbipasserande. Även avrättningar genom hängning verkställdes på gator och torg.

Dessa massutrotningskampanjer som antog större och större proportioner pågick utan uppehåll under hela ockupationen, men vid två tillfällen var de hemskare än någonsin. Åren 1942 och 1943 genomfördes likvideringen av Warszawahettot och alla dess invånare mördades antingen omedelbart eller i koncentrationslägret Treblinkas gaskamrar. Under Warszawaupproret 1944 mördades omkring 200.000 av civilbefolkningen, till större delen i massavrättningar.

Mellan 800.000 och 850.000 av Warszawas innevånare föll offer för de nazistiska terrorkampanjerna, i Gestapos tortyrkammare, i fångelser och koncentrationsläger, i massavrättningar, under ghettoförstörelsen eller under Warszawaupproret. Dessutom blev de som hade lyckats undgå förödelsen med livet brutalt utdrivna ur staden.

Liksom morderna på hundratusentals innevånare har utdrivningen av de överlevande inget motstycke i historien. De inte bara jagades från sina hem utan de blev också berövade allt de ägde. Några sändes till koncentrationsläger. De yngsta och starkaste deporterades till slavarbete i Tyska riket. Endast de som var helt oförmögna till arbete släpptes ur transitolägren och försattes på fri fot, men helt utan utkomstmöjligheter.

